

Зоя Сирота, Всеволод Сирота

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО НАПРЯМУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розкрито сутність формування художньо-творчого напрямку в професійній діяльності майбутнього педагога мистецьких дисциплін. Проаналізовано основоположні концепції, які існують у художньо-педагогічній підготовці студентів мистецьких закладів вищої освіти. Розглянуто плани з навчальних дисциплін, основні естетичні категорії, художньо-образну систему. Увага приділяється курсу загальної психології, яка допомагає студентам зрозуміти сутність таких понять, як увага почуття, діяльність, здібності, увага.

Ключові слова: підготовка, професійна підготовка, професійно-педагогічна підготовка, компетентність, професійна компетентність, художньо-творчий напрям.

В умовах розбудови національної системи освіти висуваються завдання щодо виховання нової генерації компетентних педагогічних кадрів у мистецькій освіті. На сучасному етапі важливого значення набуває і розвиток методичної науки, яка має виробляти нові педагогічні технології навчання майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

Як зазначає С. У. Гончаренко: «Розвиток методичної науки в умовах розбудови національної системи освіти набуває особливо важливого значення. Вона має обґрунтовувати й будувати педагогічні процеси, виробляти нові педагогічні технології навчання, в яких реалізувалася б мета й принципи нашої освітньої системи, спрямувати вчителя в його повсякденній творчій діяльності, допомогти студентові (майбутньому вчителю) оволодіти професією» [2, с. 3].

Сучасна педагогіка професійної освіти виходить із філософського принципу внутрішнього взаємозв'язку та взаємообумовленості процесів і явищ світу. Між характером спрямованості й організації навчально-виховного процесу на мистецько-педагогічних факультетах педагогічних університетів та позитивною динамікою формування творчого потенціалу майбутніх педагогів існує об'єктивний взаємозв'язок.

Сутність професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до творчого розвитку розкривається і конкретизується у таких термінах як «підготовка», «професійна підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «компетентність», «професійна компетентність».

У словнику С. І. Ожегова термін «підготовка» означає запас знань,

отриманий ким-небудь. «Професійна підготовка» визначається як процес формування спеціаліста для однієї з галузей трудової діяльності, пов'язаний з оволодінням певним родом занять, професією [3, с. 532].

Окремим напрямом професійної підготовки виступає «професійно-педагогічна підготовка».

Дослідники психолого-педагогічної науки визначають її як процес навчання студентів у системі занять з педагогічних дисциплін й педагогічної практики та його результат, що характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованості його загальнопедагогічних знань, умінь та навичок (О. А. Абдулліна, Н. М. Дем'яненко); педагогічну систему з певною структурою, змістом, взаємозв'язком та взаємозумовленістю основних компонентів (З. Ф. Леонова); пізнавальну діяльність, у процесі якої одночасно із засвоєнням знань відбувається активне включення студентів у практичну педагогічну діяльність.

Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі.

Під «професійною компетентністю» педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її у практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Професійна компетентність учителя обумовлює його педагогічну майстерність.

Проаналізуємо основоположні концепції, які існують у художньо-педагогічній підготовці студентів мистецьких закладів вищої освіти щодо кореляції основних положень структурно-функціонального аналізу професійної діяльності майбутнього педагога з проблемою розвитку творчого потенціалу особистості.

Доведено, що для оволодіння професією і подальшого формування професійної майстерності вчителю мистецьких дисциплін потрібні насамперед загальнопедагогічні вміння й навички. Його професійна компетентність визначається наявністю інтересу до педагогічної діяльності і передумов для розвитку відповідних здібностей. У професії педагога мистецьких дисциплін вихідним моментом є його художньо-педагогічна діяльність, структура якої визначається специфікою мистецької освіти, підкоряючись при цьому законам теорії діяльності.

На нашу думку теоретичну значущість мають положення Л. Арчажникової [1], що стосуються структури особистості вчителя мистецьких дисциплін, у якій художньо-творчі здібності є необхідним компонентом. Ці здібності, згідно з автором, обумовлюють структурні

компоненти мистецько-педагогічної діяльності майбутнього вчителя – конструктивний, організаційний, дослідницький, емоційний і художньо-творчий.

Художньо-творчий компонент професійної діяльності майбутнього педагога є одним із найголовніших. У художньо-творчій діяльності ми набуваємо своєрідних «каналів» воз'єднання з цілим і залучення до духовного надособистісного досвіду буття через розчинення знакового в символічному, індивідуального у всезагальному. Ця інтеграція досвідів схожа на ефект духовної синестезії, коли актуалізується не лише сукупність чуттєвого сприйняття, а й архетипи, досвіди різних культур. Залученість почуттєво-ментальних стратегій [4] до загальнолюдських переживань у виконавському процесі є кінцевою метою художньо-творчого напрямку в професійній діяльності педагога. Розуміння сутності творів мистецтва, як універсальної динамічної моделі життя і загальнолюдського духовного досвіду, визначається рівнем сформованості духовного потенціалу майбутніх музикантів-педагогів. Розвинені художньо-творчі вміння стають чинниками формування професійно значущих якостей – емпатії, креативності, артистизму, рефлексивності, творчої активності.

Більшість учених, визначаючи компоненти професійної діяльності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін, встановлюють взаємозалежність між професійними знаннями і якостями на основі актуалізації духовних сутнісних сил.

Сучасна мистецька педагогіка вищої школи збагатилася методологічним аспектом, розширивши розуміння мистецько-педагогічної діяльності на основі інтеграції гуманітарного знання. Слід звернути увагу на ідеї культурологічної концепції освіти, які розкривають системні зв'язки основних блоків професійної підготовки майбутнього педагога. Культурологічний підхід у мистецькій педагогіці, розроблений і ґрунтується на таких положеннях: а) взаємозв'язку духовної, художньої і музичної освіти; б) переосмислення дидактичних понять з позицій духовно-контекстного розуміння процесу навчання мистецтву; в) використання культурологічного аналізу при вивченні історії мистецької педагогіки; г) опора на єдині культурологічні основи, спільні для кожного з напрямів розвитку мистецько-педагогічної думки. Дуже важливим є також положення про створення єдиної «інтонації» всередині і між циклами предметів у професійній підготовці майбутнього вчителя.

Нами проаналізовано плани з навчальних дисциплін, які, на нашу думку, мають потенційні можливості для художньо-творчого розвитку особистості.

Розглядаючи основні естетичні категорії, художньо-образну систему мистецтва, історичні закономірності художнього розвитку, курс «Естетики» впливає на творчий потенціал студентів, сприяє розвитку їх

художньо-педагогічних здібностей.

З циклу професійно-орієнтованої (професійної та практичної) підготовки, з нормативної частини професійно-педагогічної підготовки ми виділили такі предмети як загальна психологія, вікова та педагогічна психологія, педагогіка, основи педагогічної майстерності.

Курс загальної психології допомагає студентам зрозуміти і розкрити сутність таких понять як уява (уява і творчість), почуття (психологічні теорії емоцій), діяльність (основні види діяльності – гра, навчання, праця), індивідуальний стиль діяльності та професійна придатність, особистість (теорії особистості), здібності (природа здібностей, структура спеціальних здібностей, проблема обдарованості дітей), увага (види, властивості, розвиток і виховання уваги), відчуття (природа відчуття, рецептори і аналізатори), сприймання (основні властивості, класифікація сприймань). Предметом психології навчання є розкриття закономірностей засвоєння учнями знань, умінь, навичок. У психології виховання центральне місце займає проблема формування особистості учнів, загальні закономірності та індивідуальні відмінності цього формування. Вона розглядає особливості розвитку особистості, в тому числі і творчого розвитку.

Суттєве місце в курсі предмета «Педагогіка» займає проблема нової парадигми виховання, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, особистісно-розвивального підходу, проектування інтелектуального, соціального, духовного та творчого розвитку особистості школяра.

Процес вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності» передбачає оволодіння знаннями: сутності педагогічної майстерності, основ педагогічної техніки, сутності педагогічного спілкування, основ педагогічного мовлення, театральної педагогіки, творчого задуму уроку, елементів передового та класичного педагогічного досвідів; уміннями: розв'язувати педагогічні задачі, вирішувати педагогічні ситуації.

З циклу професійно-орієнтованої (професійної та практичної) підготовки, з нормативної частини професійна науково-предметна підготовка ми розглядаємо предмети, що мають об'єктивні можливості у формуванні професійних умінь у майбутніх учителів і які безпосередньо впливають на підготовку студентів до художньо-творчого розвитку учнів. До таких предметів ми віднесли «Методику образотворчого мистецтва з практикумом», «Ритміку і хореографію», «Методику музичного виховання».

У системі підготовки вчителів образотворчого мистецтва у «Методика образотворчого мистецтва з практикумом» спрямована на набуття знань, вмінь і навичок у таких напрямках: володіння методикою викладання образотворчого мистецтва; знання особливостей психофізіологічного розвитку дітей, їх можливостей в образотворчій діяльності; розуміння художньо-виразних засобів образотворчого мистецтва та естетичних якостей дитячої художньої творчості.

Предмет «Ритміка та хореографія» – це початкове поєднання музики й руху, яке передбачає вивчення основ музики та хореографії.

У результаті вивчення курсу «Ритміка та хореографія» студенти повинні знати: особливості музичних творів, танцювальних жанрів (вальс, галоп, полька); характеристику музичного матеріалу за характером музики, темпом, динамічним забарвленням; методику визначення розміру музичного твору; вправи на орієнтування в просторі; танцювальну азбуку (кроки, біг, вправи для голови, положення рук, позиції рук і ніг); музичну та хореографічну термінологію; основи класичного танцю; основи народно-сценічного танцю; методику побудови танцювальних етюдів; специфіку вивчення елементів ритміки та хореографії в школі.

У загальній системі професійної підготовки вчителя музики особливого значення набуває проблема забезпечення музично-творчого розвитку учнів. Майбутні спеціалісти повинні забезпечити підґрунтя для автентичного, професійного і творчого рівнів розвитку музичних здібностей молодших школярів, тому основними завданнями «Методики музичного виховання школярів», програмно-методичним забезпеченням предмету є: оволодіння теорією і практикою музичного виховання учнів; підготовка до виховної роботи з музично-творчого розвитку учнів.

Вивчення стану досліджуваної проблеми дозволило виявити ряд суперечностей між завданнями, які ставить педагогіка мистецтва до творчого розвитку особистості учнів та існуючим рівнем підготовки вчителів.

У змісті переважної більшості навчальних дисциплін педагогічного вузу є потенційні можливості підготовки до творчого розвитку учнів, але вони носять дискретний (розрізнений) характер, внаслідок чого руйнується функціональна цілісність педагогічного впливу на творчий розвиток школярів.

Творча діяльність вчителя індивідуальна і відбиває своєрідність конкретної особистості хоча й має загальні особливості, характерні для творчості. Вона включає: комплексне варіативне використання теоретичних знань і практичних умінь; бачення нової проблеми в знайомій ситуації, її розв'язання різними шляхами; самостійне комбінування і перетворення відомих способів діяльності в нові; творче використання різних поєднань засобів і прийомів навчання й виховання; визначення в певних випадках нових способів розв'язання педагогічних завдань.

На думку С. О. Сисоєвої [5] загальнопедагогічна підготовка викладача будь-якого навчального закладу і, зокрема вчителя, набуває ефективності, якщо її зміст і форми відображають специфіку процесу формування творчої особистості, враховують закономірності творчого процесу, взаємозалежність і взаємозумовленість розвитку творчих можливостей і рівня творчої діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу. Суттєвим у професійній підготовці педагога є готовність до зміни

характеру взаємодії в навчально-виховному процесі: від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної, яка проявляється не тільки в предметному плані, а й у зміні особистісного розвитку кожного суб'єкта.

Творчий розвиток школярів має бути цілеспрямованим педагогічним процесом, у якому сукупність дидактичних умов забезпечує взаємодоповнюваність трьох структурних компонентів: практично-діяльнісного, мотиваційного, когнітивного, а педагогічно доцільним напрямом керівництва є шлях «від дитини – до мистецтва».

Саме тому, вчитель у процесі професійної підготовки має бути зорієнтованим на розвиток творчих можливостей учня, на врахування специфіки цього процесу в конкретних умовах професійної діяльності, усвідомлювати, що ефективність його праці пов'язана з позитивними зрушеннями як у розвитку творчих можливостей учня, так і його творчій педагогічній діяльності [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арчажникова Л. Г. Профессия учитель музыки : кн. для учителя / Л. Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.
3. З.Ожогов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожогов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Рус. яз., 1990. – 921 с.
4. Ражников В. Г. Резервы музыкальной педагогики / В. Г. Ражников. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
5. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія / С. О. Сисоєва. – К. : Поліграф книга, 1996. – 406 с.
6. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. – Х. ; К. : Книжкове видання «Каравелла», 1998. – 150 с.